

Šveicarijos Jungfrauoch viršukalnė (iš išeivijos atsiminimų)

Janina SURVILAITĖ
rašytoja

Pirmąją 2020 metų rugpjūčio savaitę šveicariškų laikraščių puslapiuose pasklido nerami žinia, kad šalies brangakmenyje, labiausiai turistų mėgiamoje ir lankomoje Jungfrauoch viršukalnėje, įsikūrusioje tarp Berno ir Valis kantonų Alpių kalnų, akivaizdžiai pastebimi pavojingi ledyno tirpimo reiškiniai. Žinia ypač nuliūdino senąją šveicarų kartą, kuri gerai žino šimtmetę brangios viršukalnės istoriją. 1912 metais Jungfrauoch viršukalnė buvo nutiestas aukščiausias Europoje (3454 m. aukštyje) geležinkelis, o 1931 metais viršukalnėje įrengta tarptautinė mokslinė laboratorija „Sfinksas“, kurioje nuolat visus metus dirba Vakarų Europos mokslininkai meteorologijos, glaziologijos, astronomijos, psichologijos bei saulės spindulių įtakojimo Žemei tyrinėjimuose.

Į viršūnę įkurtą apžvalgos aikštelę, iš kurios matyti Prancūzija, Vokietija ir Italija, turistus kelia greitas 111,4 m. ilgio liftas.

2004 metais rašydama išeivio lietuvių medicinos mokslų daktaro šiauliškio Vaclovo Dargužo prisiminimus ir rengdama knygą „Mylėsi Lietuvą iš tolo“, 2005, VU mokslinė leidykla, turėjau neeilinį malonumą klausytis pasakojimų apie 1952 metais „Sfinkse“ atliktus mokslinius laboratorinius darbus reikalingus jo daktarinei disertacijai vokiečių kalba: „Beträge zur Frage der Wirkungsweise des Kobalts im Organismus“ („Kobalto veikimas organizme“). Ši mokslinį darbą ir šiandien 300-uose garsiausių pasaulio mokslinių bibliotekų galima rasti ir perskaityti.

1951 metais baigęs Berno universiteto medicinos institutą, Dargužas rimtai pradėjo galvoti apie medicinos daktaro disertaciją, kurios atlikimui sutiko vadovauti neseniai iš Vienos universiteto į Berną atvykęs, buvęs ilgametis Vienos universiteto rektorius, garsus Vakarų Europoje patologijos profesorius daktaras A. Staffe. Profesorius Staffe Dargužą vertino kaip labai kultūringą, išsilavinusį, mielą ir tolerantišką

mokslininką, studentų akyse greitai įgyjantį simpatiją, pagarbą ir abipusį pasitikėjimą.

„Mano mokslinis darbas tuo metu buvo pasaulyje labai aktualus, nes apie kobalto veikimą organizme buvo daug ko nežinoma, ir iki galo neįrodyta. Buvo žinoma, kad kobaltas suteikia eritrocitams (raudoniesiems kraujo kūneliams) raudoną spalvą, o jo trūkumas organizme sukelia įvairius negalavimus ir ligas. Šveicarijoje kobalto trūkumas neįaučiama, nes žemėje jo yra pakankamai“, – aiškino V. Dargužas.

Kiekvienas pastebime, kad, kopdami į kalną, pradedame netekti jėgų, silpnėjame, nes mažėja deguonies. Apsisaugodamas nuo pavojaus, žmogaus organizmas bando savarankiškai gintis nuo pavojaus, bando padauginti eritrocitų – deguonies nešėjų – kiekį. Tiek žmogus, tiek gyvulus, vartodamas kobaltą, net 4000 metrų aukštyje gali jaustis beveik normaliai. Būtent tai ir turėjo savo mokslinėje disertacijoje įrodyti ir pagrįsti jaunas 1944 metų karo pabėgėlis/išeivis iš Šiaulių, 50 okupacijos metų akyvus lietuvių Šveicarijoje puoselėtojas, ŠLB-nės (1952m.) įkūrėjas ir ilgametis jos vadovas medicinos mokslų daktaras Vaclovas Dargužas.

Būsimam mokslininkui laboratorinius bandymus reikėjo atlikti, pasikėlus aukštai į Alpes, o tam idealiai tiko Jungfrauoch viršukalnės „Sfinkso“ Tarptautinė mokslinė tyrimų laboratorija, apsirūpinusi pasaulyje reikalingiausiais ir moderniausiais įrengimais.

„Aš su profesoriumi dr. Staffe dirbau žiemą, – pasakojo Dargužas. – Tada galima pajusti tikrąją gamtos stichiją: baisias audras. Oro temperatūra čia nukrinta iki 35 laipsnių, siaučiant stipriems vėjams. Apsirūpinęs tyrimėjimams būtina medžiaga, pasiėmęs 5 gyvūnų bendumuosius triušius, kurių kraujo reikėdavo tyrimams (kartais imdavau ir savo kraują) pakilau į tokį man, lietuviui, niekada gyvenime nepatirtą aukštį...“

Tuo metu „Sfinkse“ dirbo trys žmonės: prof. dr. Staffe, Dargužas ir

viena erdvės fizikė anglė, kuri tyrinėjo, kokie nežinomi saulės spinduliai pasiekia Žemę, ir foto ląstelių pagalba nustatydavo, kokius pėdsakus/ženklus jie palieka. Visą savaitę visi dirbo atsikirose laboratorijose, o savaitgaliais susirinkdavo poilsio kambaryje ir vieni kitiems papasakodavo, ką pavyko naujo ir svarbaus atrasti. Tyrimų stotis visada būdavo prižiūrima vieno atsakingo šveicarų prižiūrėtojo (Hauswart). Paskutiniu metu prižiūrėti „Sfinksa“ buvo pasišovusi viena jauna šeima: vyras, žmona, paauglys sūnus ir šeimos mylimas šunelis Reksiuukas, tačiau, atvykus Dargužo tyrinėtojų grupei, buvo likęs tik tėvas su šuneliu, o mamos su sūnumi psichika neišlaikė kalnų klimato, ir jie nusileido gyventi į slėnį.

„Ištvėringasis šveicaras prižiūrėtojas mums pasakodavo, kad jis su Reksiuuku čia išstai gyvena jau porą metų, retai kada nusileisdamas į slėnį. Savo gyvenimo būtimi „Sfinkse“ jis buvo lyg ir patenkintas, bet skundėsi, kad labai keičiasi jo mąstymas ir psichika, ir niekada nežino iki kokio laipsnio jis dar pajėgus ištvėrti...“

Kiekviena tyrėjų grupė, atvykusi į „Sfinksa“, turėdavo atlikti dar ir privalomas užduotis: kas rytą ir vakarą matuoti vėjų kryptis ir stiprumą bei oro temperatūrą, ir visus davinčius tuojau perduoti Ciuricho aerouostui.

Prisimindamas savo studijų laikus, privačios modernios veterinarijos klinikos įkūrimo Thuno miestelyje darbus, ir nuširdų 50-ties metų bendradarbiavimą su šveicaris, Dargužas sakėdavo:

„Esu laimingas, įžengęs į trečiąjį prokriščionišką tūkstantmetį. Dėkoju Dievui už išskirtinę karo pabėgėlio dalį Šveicarijoje. Čia galėjau mokytis, lavintis ir uždirbti kasdieninę duoną...“

Kartu su paskutiniaisiais Šveicarijos išeivijos lietuviams, Vakarų Europoje palikusiais gilius pėdsakus įvairiose mokslo srityse, taip pat kovose dėl Lietuvos išsivadavimo iš okupacijos dr. Vaclovas Dargužas su svetinga kalnų žeme atsiveikino ir ją paliko 2009 metais lapkričio mėnesį.

V. Dargužui suteikiamas Vilniaus universiteto garbės daktaro vardas.

Vaclovas Dargužas – iškilus kraštietis

Vaclovas Dargužas gimė 1920 m. sausio 6 d. Voveriškiuose. 1940 m., baigęs Šiaulių berniukų gimnaziją, įstojo į Lietuvos veterinarijos akademią, 1944 m. pasitraukė į Vakarų. Nuo 1945 m. gyveno Šveicarijoje. 1945–1949 m. mokėsi Berno universitete, 1948–1949 m. jame dirbo, apgynė daktaro disertaciją „Kobalto veikimas organizme“, vėliau dirbo veterinaru, 1957 m. įkūrė vieną moderniausių veterinarijos klinikų Tūne ir jai vadovavo iki 1995 m. V. Dargužas buvo vienas iš Šveicarijos lietuvių bendruomenės (ŠLB) Berno skyriaus įkūrimo organizatorių, vicepirmininkas (1981–1990), pirmininkas (1991–2002), vėliau – garbės pirmininkas. Dalyvavo PLB veikloje. Šeimoje užaugo trys sūnūs: Markas Vytautas, Gabrielius Gintaras ir Aras Lukas.

V. Dargužas domėjosi Lietuvos valstybės istoriniais doku-

mentais ir sukaupe vertingą Lietuvos ir kitų šalių XVI–XX a. kartografinių rinkinį, kurį 1983 m. padovanojo Vilniaus universitetui. Rūpinosi lietuvių išeivijos kultūros paveldo perdavimu Lietuvai.

Vilniaus universiteto bibliotekoje saugoma unikali V. Dargužo žemėlapių kolekcija, asmeninis archyvas, jo pastangomis ir rūpesčiu bibliotekai iš Šveicarijos ir Romos perduotas Lietuvos diplomato dr. Alberto Geručio archyvas ir biblioteka. 1990 m. birželio 20 d. Vilniaus universitetas suteikė dr. V. Dargužui Vilniaus universiteto globėjo vardą, o 1991 m. V. Dargužui pirmajam Nepriklausomoje Lietuvoje Šv. Jonų bažnyčioje buvo suteiktas Vilniaus universiteto garbės daktaro vardas.

Už nuopelnus Lietuvai 1998 m. dr. V. Dargužas apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu.

Geltona ir...

Atkelta iš 6 psl.

Dauguma Elenos Nonos Zavadskienės kūrinių herojai – teatralai, kino kūrėjai, dailininkai – žmonės, kuriuos autorė gerai pažįsta, kuriais žavisi, kaip menininkais. Su kino kūrėjais susipažino dirbdama Lietuvos kino studijoje, tiesiogiai juos stebėdama. Dailininkė sukūrė legendinių režisierių Marijono Giedrio, Vytauto Žalakevičiaus, kino operatorių Algimanto Mockaus, Jono Griciaus, aktorės Eugenijos Pleškytės portretus. O pirmojoje autorinėje parodoje, kurią surengė 1988 metais Jaunimo teatre, ji eksponavo teatralų portretus. Šiandien jie sudaro įsimintiną Valstybinio Jaunimo teatro žmonių galeriją. Ne mažiau įsimintina ir kolegų dailininkų atvaizdų kolekcija. Tai Dalios Kasčiūnaitės, Gražinos Didelytės ir Galinos Petrovos, Leopoldo Surgailio, Leono Katino, Jono Čeponio, Marijos Bankauskaitės, Eglės Kučaitės, Mikalojaus Povilo Vilučio, Adasos Skliutauskaitės, Valentino Antanavičiaus ir daugelio kitų portretai. Parodoje eksponuojamas įspūdingas dailininkės Jūratės Bagdonavičiūtės portretas.

Per 40 metų kurdama portretus E. Zavadskienė suformavo savitą, neįklystamą atpažįstamą stilių, kurį apibūdina jai būdingas stilizuotas piešinys, charakteringa formos deformacija, raiškus koloritas. Portretus dailininkė kuria ne tik tapybinėmis priemonėmis, bet ir anglimi, spalvotu tušu, akrilu, sangina, pastele, nevengia naudoti ir mišrių technikų. Ir priemonės, ir technikos visada renkasi atsižvelgdama į portretuojamojo charakterį, momento nuotaiką, situacijos aplinkybes. Tačiau kiekvieno portreto, nesvarbu ar konkretaus žmogaus, ar įsivaizduojamo herojaus atvaizdo, pamatas yra piešinys.

E. Zavadskienės portretai randasi iš susižavėjimo ir meilės. Jie aistringi kaip ir pati autorė. Tuo dailininkės sukurti atvaizdai skiriasi nuo „užsakomųjų“ portretų, kas glūdi šio žanro prigimtyje. Istorikai portretas, kaip būdas įamžinti tam tikrą žmogų arba žmonių grupę, susiformavo renesanso epochoje, kai imta domėtis žmogaus anatomija. Šių dienų portreto funkcijos, ypač XIX a. atsiradus fotografijai, išsiplėtė, ir siekis perteikti išorinį panašumą

tarsi pasitraukė į antrą planą. Tačiau E. Zavadskienės sukurti portretai, kad ir kiek būtų stilizuoti, nepraranda šios funkcijos – kiekviena jos vaizduojama herojų lengva atpažinti iš pirmo žvilgsnio.

Kiekviename portrete dailininkė geba įžvelgti ir suvokti konkretaus žmogaus esmę, jo archetipą, charakterį, viduje slypintį kodą – melancholiją, susimąstymą, liūdesį ar džiugesį. Paveiksle tai atskleidžia portretuojamo žvilgsnis, šypsena, būdinga povyza, kurią akimirksniu „pagauna“ skvarbi dailininkės akis ir įgudusi profesionalo ranka (o juk kūrybos sėansas dažnai trunka vos kelias valandas). Antra vertus, jie paženklinai pačios autorės charakterio savybėmis – poetišku mersmelka žaisme. Tai dviejų asmenybių – autorės ir herojaus – dialogas. Už kiekvieno portreto slypi atskira, įdomi istorija, paremta asmeniniu bendravimu su vaizduojamu personažu.

Intuityvus psychologizmas, savita raiškos maniera E. Zavadskienės sukurtus portretus stato į vieną grupę su tokių Lietuvos dailės meistrų kaip Vytautas Ciplijauskas ar Sofija Veiverytė kūriniais.

Karolina Užinskytė pristatė knygą apie Čikagos lietuvių „Atgal negrižė“.

Karolina Užinskytė pristatė knygą „Atgal negrižė“

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešojoje bibliotekoje tekstų kūrėja, išeivijos tyrinėtoja, kultūrinių projektų koordinatore Karolina Užinskytė pristatė knygą apie Čikagos lietuvių „Atgal negrižė“.

Knygos pagrindas – autorės magistro baigiamasis darbas, apgintas Maltos universitete, papildytas naujais tekstais ir prisiminimais. „Pasibaigus gynimui Maltos universiteto tarptautinių santykių departamento vadovė priėjo ir tarė:

„Skačiau kaip knyga“. Tad po kelių metų aš sau pamaniau – tegul bus knyga...“, – apie knygos atsiradimą sako K. Užinskytė.

„Šiaulių krašto“ inf.

SPAUDOS
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS